

אתה אומר לשבועה או אינו אלא לדין' — נתבאר בב"ק סג:

דף מב

'והפשילן לאחוריו... חייב, שלא שימר כדרך השומרים... אע"פ שצורוין — יהיו בידך' — כלומר כמו בידך, שענין תמיד עליהם, כגון צורן בסדינו התלוי לפניו (רא"ש וריטב"א. וכן פסק הרמב"ם).

ע' משנת פרה (ז,ו): מי חטאת שהוליתם והם לאחוריו — פסולות, משום שנאמר 'למשמרת'. וכן שאר קדשים שנפסלין בהסח הדעת, כל שהפשילן לאחוריו ללא שמירה מטומאה, נפסלו — ע' אור שמח (קרבן פסח א,ו).

'בשלמא כולהו שלא שימר כדרך השומרים...' — הרמב"ן למד מלשון 'כולהו' שפירוש המשנה 'זנעל בפניהם שלא כראוי' — היינו בפני הכספים. והוא מקרה נוסף. שאם כפרש"י שפרש נעל בפני הקטנים [כמשמעות לשון זו בכל מקום, 'נעל בפניו / בפניהם' — בפני בעלי חיים שלא יצאו], הלא אין כאן אלא אופן אחד של שמירה ומהו 'כולהו'. (והרשב"א צדד לישב פרש"י). ומכאן יש ללמוד שאם נעל את הכסף בשידה תיבה ומגדל כראוי, כדרך השומרים שבאותו זמן — פטור. [ואף לפרש"י יש לשמוע זאת, שהרי אם נעל הבית בפני הקטנים כראוי, פטור על הכספים]. עד כאן מדברי הרמב"ן ז"ל.

'כספים אין להם שמירה אלא בקרקע' — ואפילו הניחם במקום שמניח שם כספו שלו — חייב, שאם ירצה לפשוט בשלו, אין לו לפשוט בשל חברו (מרדכי בשם ראבי"ה ועוד. מלבד אם התנה עמו שישמרם כמו ששומר על כספים שלו. או"ז).

ואולם, כתבו הפוסקים שהענין משתנה לפי הדרך הנהוגה באותו מקום ובאותו זמן, ושמואל דיבר במקום שהרמאים והגנבים מצויים (עפ"י ר"י ברצלוני, מובא ברא"ש וברמב"ן). וכדוגמת מה שאמרו בסמוך ב'צריפא דאורבני', שגם אם לא הטמינם בקרקע הרי זו שמירה מגנבים, לפי שאין מצויים שם. ע' פרטי הדינים בראשונים כאן; תרומת הדשן שלג; חו"מ רצא, יט. (ובספר אילת השחר כתב להוכיח מדברי התוס' להלן מג. שאינו תלוי במנהגי הזמן. וי"ל הלא תנן '...שלא שימר כדרך השומרים').

הגרמ"פ בשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ב נג) כתב לחייב בזמנינו לשמור את הכספים בבנק, שהיא השמירה המעולה מכל עניני שמירות. וגם היא נותנת רווחים למפקיד וודאי דעתו ורצונו בכך. (ואפשר שדבריו אמורים רק בפקדון לזמן ארוך ובסכום ניכר, כבנדון הבא לפניו שהשליש מעות לאדם כדי שיתנו לאשתו ולבניו לאחר מותו. וראה להלן מג).

[ע' שבת קב: 'אמר ר' ירמיה: שכן עני חופר גומא להצניע בה פרוטותיו' והתם בפחות מטפה, ע"ש. ואפשר דלהכי נקט עני ובפרוטות בודדות, דדוקא בזה סגי בחפירה מועטת].

— שיטת כמה מהראשונים (ערמב"ן ורא"ש ועוד) ששומר שכר חייב בכל גניבה, גם גניבה באונס, כגון שהקיף הפקדון חומה של ברזל, או טמנו בעומק רב בקרקע. רק באונס של לסטים מזויין — פטור. 'אך תמהון גדול הוא, למה לא יהא אונס אם העמיק בקרקע ק' אמות, דמאי הוה ליה תו למיעבד...?' (לשון התוס'?)

והסבר הענין, ששומר-שכר צריך להיות תמיד אצל הפקדון, שלא כשומר-חנם המניח פקדונו במקום המשתמר (ע' בראשונים כאן; חו"מ שג, ב).

ומטעם זה כתבו אחרונים (ע' מהנה אפרים — שאלה ופקדון), ששומר חנם בלבד אינו יכול לחזור בתוך הזמן, אבל שומר שכר — חוזר, כיון שהוא בעצמו משועבד להיות עם הפקדון, והרי דין 'פועל' יש לו שחוזר בחצי היום.

ונרמז החילוק בכתוב: שומר חנם כתיב וגנב מבית האיש; ונקרב בעל הבית — שכן דרך שמירתו, מניחו במקום המשתמר והולך לו. ואילו בשומר שכר כתיב ואם גנב יגנב מעמו — שכן דרך שמירתו של שומר שכר להיות בעצמו סמוך לפקדון (עפ"י משך חכמה ורש"י הירש — משפטים). נראה שיותר לו לשומר שכר להניח הפקדון במקום משומר וליילך לו, [ושאמרו 'כספים אין להם שמירה אלא בקרקע' אף בשומר שכר אמרו], שלא קיבל על דעת להיות כבול בו בכל עת, אלא שאם עשה כן ונגנב — חייב בתשלומין. וכוונת המפרשים היא שדרך הנהגת שומר שכר עם פקדונו להיות עמו כמה שיותר.

ז'מודי שמואל בערב שבת בין השמשות דלא אטרחהו רבנן' — פירושו, מחצות היום ואילך (מרדכי. וכדרך שאמרו על הרץ בערב שבת בין השמשות, והכוונה מחצות — ע' בהגהות אשר"י ב"ק לב).

ז'אי צורבא מרבנן הוא, סבר דלמא מיבעי ליה זוזי לאבדלתא' — רש"י פרש: המפקיד הוא צורבא מרבנן, שחרד לקיים הבדלה על היין, ושמא יוצרך למעותיו, ולכך מעכב זה את הטמנתם (וכן פרש הרמב"ם — שאלה ד, ד).

ז'הענין, שהיה היין להם ביוקר ולא היו כולן מבדילין על היין. ואפשר שהיו שומעים מאחרים ויוצאין. וזה שהוא תלמיד-חכם רוצה לברך הוא בעצמו' (לשון המגיד-משנה שם). ובמגן אברהם (רצו סק"י) העיר: 'ולא ידעתי למה (מבדיל בעצמו דוקא). ואפשר שמייירי כשיש לו בני בית'. והראב"ד (שם) פרשו על הנפקד; שאם השהה קבורת המעות עד לאחר שהבדיל — פטור. שאין דרכו של ת"ח לעשות עובדין דחול קודם שיבדיל על הכוס (ע' ב"י וערוה"ש). וכנראה הראב"ד גרס אחרת בגמרא (הגר"א).

כל לא ידענא פשיעותא היא' — ע' לעיל לה.

ז'הוא גברא דאפקיד זוזי גבי חבריה, אשלמינהו לאימיה... נימא לה לאימיה זילי שלימי, אמרה לא אמר לי דלאו דידיה נינהו דאקברינהו' — וכסבורה הייתי שהם שלו ושנצרך להם להוצאה לפיכך לא קברתים. אבל אילו פשעה לגבי בנה, היתה משלמת לראשון, כדין 'תחזור פרה לבעלים' בשוכר שהשאל לאחרים ופשעו בה (רמב"ן ור"ן).

ז'... אמאי לא אמרת לה — כל שכן דכי אמינא לה דדידי נינהו, טפי מזדהרא בהו' — ולא עלה על דעתו שתעשה מה שעשתה, אלא סבור היה שתטמנם בקרקע, כי כן היה דרכם לשומר כספים שאינם מזומנים להוצאה. [וחשב שתדע מעצמה שלקבורה מסרם לה, שאילו היה צריך להם להוצאה לא היה מוציאם מרשותו]. אך היא השאירתם בידה כי סברה שרוצה לעשות עסק במעות בזמן הקרוב (עפ"י רמב"ן ועוד. וע' שער המשפט עב סקל"א, וצ"ע).

נראה לפמ"ש הראשונים במעשה דכישות דלהלן, שלא פטרו אלא בשומר חנם, אבל בשומר שכר, כיון שלא ציוהו

במפורש 'מהאי רמי ומהאי לא תירמי' — הרי זו פשיעה כדרגת 'גניבה ואבידה' וחייב, כי היה לו לוודא ששלוחו לא יבין שאין לו קפידא, כפי שאכן כך הבין [וכך היה מותר לו להבין — עתוס']. לפי זה נראה אף כאן, שבשומר שכר היה חייב בדרגת פשיעה זו, שהרי יש לו לחוש שלא תטמנם בקרקע. וכן מבואר מדברי הרמב"ן. וכן מפורש בר"ן ועוד. [הגם שבמעשה דכשות משמע ברמב"ן שאפשר אפילו שומר שכר פטור]. וע' גם בקצות החשן שג סק"ב. [ואולם לפי גרסת כמה ספרים להלן צג סע"א 'אתא לקמיה דר בא' (כ"ה בכת"מ ובדק"ס. וכן גרס שם הריטב"א ובב"י חו"מ שג), י"ל דאף בש"ש פטור לרבא לשיטתו, דסגי ליה בכדנטרי אינשי].

'הלכך מישתבע איהו דלא הוה ידע ומשלם בקרא דמי בשר בזול' — הרמב"ן פירש טיבה של שבועה זו, כי זה כלל גדול בדין: כל הנוטלים ממון בדבר שאין הלה יודע — נשבעים ונוטלים. והואיל וזה טוען שמא איני חייב לך, כי אולי ידעת שאין לו שיניים ולא הודעת זאת — לכך חייב המוכר להשבע. ואמנם אין ספק זה פוטר את הבקרא מתשלומין, כי הלא מודה שחייב בשמירתו ואין טענת פשיעת הבעלים פוטרת אותו בשמא. [והלא ודאי פשע במה שלא עיין והודיע למוכר, כי אף שהוא מסופק שמא הבעלים ידעו בו, היה מחוייב להודיע בגלל הספק, והרי זו פשיעה ודאי, 'דכל דבר שיש בו ספק אם צריך שמירה ממנו אם לא — חייב לשמרו ואם לאו פושע הוא, דספקו כודאו'. ריטב"א].

ובעל המאור פירש ששבועה זו נלמדת מדין 'נגזל' שנשבע ונוטל מתקנת המשנה. והראב"ד פירש משום הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה, ואעפ"י שהבוקר משלם משלו, במקום היתומים הוא עומד, שהיתומים כשומרי שכר הם למוכר, והבוקר שומר שכר שלהם. (והרשב"א נתקשה בטעם זה).

מוסר ומידות, ענינים ופרפראות

'ההולך למוד את גרנו אומר 'יהי רצון מלפניך ה"א שתשלח ברכה במעשה ידינו'. התחיל למוד — אומר 'ברוך... מודד וא"כ בירך הרי זה תפילת שוא, לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול... אלא בדבר הסמוי מן העין'

— הטעם שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי, כי דרך הנס להיות בהסתר, לפי שאין הטבע משתנה בגלוי ורוב הנסים הם נסתרים. [גם שליטת המזיקין קיימת בדבר שאינו מנוי ומדוד, מפני אותו הטעם — כי גם הנזק שאינו על פי הטבע, נעשה בהסתר] (עפ"י רבנו בחיי — ריש תשא; שפת אמת — תענית ה: ע"ש; ערוך השלחן אר"ח רל,ה).

רבנו בחיי הוסיף שם טעם — משום עין רעה. ובספר תורת חיים כתב שאין לפרש שזהו הטעם ולא הביא דברי רבנו בחיי, שהרי אין אדם נותן בשלו עין רעה והלא ודאי רוצה שיצליח ויתברך. ואולם בספר דעת חכמה ומוסר (ח"ב ה. מצוטט להלן קז:) באר שענין עין הרע שייך אף באדם כלפי ממונו, כי ביחס לסוד הברכה, אפילו הטוב שמכיל האדם לגבי עצמו, עדיין נחשב הוא כרע' ממש, וכבר אין הברכה מצויה. נמצא האדם עצמו מעכב את הברכה שלא תחול בגורנו. וע"ע: תפארת יוסף — ריש תשא; פסח ד"ה כי תבאו.

— 'הברכה היא התפילה, וכמו שאמרו (בב"מ מב.) 'התחיל למוד... ברוך השולח... מודד ואח"כ בירך — הרי זו תפילת שוא', ואף על פי שאומר בלשון ברכה — 'השולח...'

ובשיטה מקובצת (שם, מהריטב"א בשם הרמב"ן): דהוא במפריש תרומות ומעשרות, דהובטח 'והריקותי וגו' על כן אינו ברכה לבטלה. ו'וע"ש דמברך בשם ומלכות'. ולשון הגמרא לא משמע כן, וכן הפוסקים ג"כ כתבו סתם. אבל אחר שהתפלל תחילה בהליכתו למוד 'יהי רצון מלפניך ד'...' — אין לך תפילה שאינה נענית ובודאי ישלח ברכה, ואפילו אינה נראה מורגש בפועל.

ועל זה הוא לשון ברכה אח"כ, על דרך 'ישמעאל בני ברכני (בפ"ק דברכות), ואמר 'יהי רצון מלפניך...' — כי כאשר הש"י מתמלא רצון ושפע להשפיע ברכה וטובה לבניו, זהו הברכה לו ית' שנעשה כבריכה להשפיע ברכה, וכידוע. ועל כן כשהתחיל למוד, התפילה היא לשון ברכה, והוא סילוק המקטרגים, כי מי יקטרג על ברכת מלך מלכי המלכים, ואפילו מלאך רע כששומע ברכתו של ממ"ה על כרחו צריך לענות אמן (כמו"ש בשבת קי"ט). ואחר שמדד שהוא תפילת שוא, אין מקום לברכה עוד, כי ברכה זו היא תפילה. וכן הן כל ברכות התפילה, שבכל ברכה מתחיל תחילה הבקשה בלשון תפילה, כמו 'וחננו...' ומסיים בברכה 'בא"י חונן הדעת'. שאנו בטוחים שכבר נענינו ומברכים אותו על זה שיתמלא ברכה לחוננו דעת. ויש בה תרתי, תפילה וגם הודאה שכבר שמע בקול תפלתנו. וכן אומרים 'שמע קולנו' ומסיימים 'בא"י שומע תפילה', שהוא שומע ודאי. וכל המלאכים שרפים ואופנים השומעים ברכתו ית', על כרחם עונים אמן על זה...' (דברי סופרים לר"צ הכהן — ט. וע"ע שפת אמת תענית ח).

— כל אדם מישראל, אפילו הפשוט ביותר, יכול לברך (בשם ומלכות) — לדעת כמה פוסקים — ע' אבודרהם הל' ברכות, ועוד] 'השולח ברכה בכרי הזה' — דבר שהוא נס גמור, [שהרי בדרך הטבע אין מקום לברכה. והראיה — שלאחר שמדד הרי זו תפילת שוא]. לפי שבטוח בנפשו כי ישלח לו הי"ת ברכה בכרי, ויתוסף בו יותר ממה שיש בו. ללמדך שה'כמות' אינה קובעת כלל, אלא ברכת ה' — היא בלבד תעשיר. [רק ע"י שמודד, מפסיק את כח הריבוי] (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, כ תשל"א טז תשל"ג).

— הנה כאן, במלאכת המשכן, נעשה הכל על פי חשבון ובמדה הקצובה, ואעפ"כ היתה הברכה שורה. דהנה כתיב (שה"ש ז.ה): עיניך ברכות בחשבון — שבאמת שורש 'עין רעה' הוא כמו בלעם הרשע, שבכל מקום שנתן עינו, שלטה בו מארה וקללה ר"ל. מפני שהרשע הזה במה שהסתכל באיזה דבר, הפרידו משורשו העליון של מקור החיים, מחמת שהיה להוט ומתאוה לאותו דבר, והיה הדבר נחשב בעיניו, ולא היה מסתכל בחיות הפנימית שבתוכו, שהוא כח עליון משמו ית' המחיה אותו.

אך גבי זרע ישראל עם סגולתו כתיב עיניך ברכות בחשבון — אף בדבר שיש בו חשבון ובא לגדר מנין ומספר, אעפ"כ אין ההסתכלות מזקת, מחמת שהאיש הישראלי בכל דבר שהוא רואה ומסתכל, הוא רואה כח הבורא ית' הנמצא בו ומחיה אותו. וכיון שמדביק הדבר ההוא לשורשו בראיה זו, אדרבה, עוד ממשיך שפע וברכה ממקור עליון על הדבר ההוא. (אדהב ישראל — ריש פקודי. וכן פירש בספר כלי חמדה (ויחי דרוש ב). וע"ע קדושת לוי (ויחי, עה"פ בנות צעדה עלי שור'); ערבי נחל (תשא, דרוש א).

וע' בהרחבת ענין זה דברים נשגבים בספר הפרשיות — פקודי, 'איש אמונות רב ברכות'.

— וקצתה את כפה, לא תחוס עינד. לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן... — רמז: '...עינדך — לא יהיה לך בכיסך...' — למנות מה שבתוכו, כי אין הברכה מצויה אלא בסמוי מן העין (בעל הטורים — סוף תצא).
באסמיק בגימטריא: זהו הסמוי (שם — תבא).

'כספים אין להם שמירה אלא בקרקע'
'כספים' — תאוות העולם הזה, שהאדם כוסף להם וחושקם, אין מפניהם שמירה, אלא **'בקרקע'** — שישפיל האדם את עצמו עד לארץ, רק אז יתבטלו תאוותיו.
וכן לאידך גיסא: **'כספים'** דקדושה, הכוסף ומשתוקק אליו יתב' לדבקה בו ובמצוותיו — אם רוצה לשמר ולקיים אותם **'כספים'** — אין להם שמירה אלא בקרקע — ע"י ענוה ושפלות (עפ"י תולדות אדם — ליקוטי הש"ס).

דף מג

'המפקיד מעות אצל שולחני... חנוני כשולחני' — כתבו הפוסקים: בזמנינו סתם **'בעל הבית'** עסקיו בסחורה ובכספים, וכולי עלמא דינם כשולחני (מרדכי. והובא בש"ך ובסמ"ע — חו"מ רצב, ז).
ואולם בשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ב נג) כתב לחדש שלא אמרו מותרין להשתמש בהן אלא בזמנים ששמירת כספים היתה בקרקע וכיו"ב, ואז יש לנו לתלות שנוח לשני הצדדים, שישתמש הנפקד במעות, כי שניהם מרויחים בכך, זה בגלל שימוש [וחסכון] טורח שמירתן בקרקע], וזה בגלל אחריות האונסין שתהא מוטלת על הנפקד, אבל בזמננו ובמקומותינו, השמירה המעולה ביותר של כספים היא להפקידם בבנק, ואין בה טרחה והוצאה, וגם היא לבעל המעות רווחים מכך — שוב אין אומדן דעת שמתיר לנפקד להשתמש לצרכי עצמו, הלכך יש לאסור. והביא קצת סמך לדבר. 'היא סברא גדולה אף שליכא ראייה מפורשת על זה'.
[ומתוך כך פסק למעשה, על שליש שהושלשו בידו כספים והפקידם בבנק — הרווחים מהבנק שייכים לבעל המעות ולא לנפקד, כי כך היה לו לעשות, ואין לנו להניח שנתכוין לגזולן ולהפקיד לצורך עצמו].

אפשר שכל דבריו אינם אלא בפקדון לזמן ממושך, כנדון הבא לפניו, שהשליש מעות לאדם כדי שיתנו לאשתו ולבניו לאחר מותו, אבל פקדון לזמן קצר [והסכום אינו גדול במיוחד] נראה שאין הדרך להפקיד בבנק, ושוב חוזר הדין שנוח לו שהנפקד ישתמש בהם ויתחייב יותר באחריות. וצריך בירור.

'האי מאן דגזל חביתא דחמרא מחבריה, מעיקרא שויא זוזא...' — ע' במובא בב"ק סה. (וע"ע זכר יצחק ח"א סג, ב).

'איתבר ממילא משלם זוזא' — מפני שבשעה שגזל יצאה מרשות בעלים שאינו יכול למוכרה ולהקדישה, ונכנסה לרשות הגזולן להתחייב באונסיה מאותה שעה, הלכך משלם כשעה שגזל. ואינו דומה לשואל שמשלם כשעת האונס, כי השואל לא נתחייב אלא משעה שנשברה או מתה, משא"כ הגזולן כבר חל חיובו בשעת הגזלה כאמור (עפ"י רמב"ן).
ומבואר בדברי הראשונים שאין חולק בדין זה.